

2^η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΡΕΤΗ

4^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η αρχή της δημιουργίας του ανθρώπου

Στόχοι ενότητας: η κατανόηση του πρώτου μέρους του μύθου του Πρωταγόρα, δηλαδή του σταδίου του Επιμηθέα.

Μαθησιακά αποτελέσματα: ο μαθητής με το πέρας μελέτης της παρακάτω ενότητας πρέπει να μπορεί να:

- ♦ Αναπαράγει νόημα της μυθικής αφήγησης στη φάση του επιμηθεϊκού σταδίου.

- ♦ Σχολιάζει τις λέξεις – κλειδιά αναπαράγοντας πιστά τα σχόλια.

Λέξεις–κλειδιά: χρόνος είμαρμένος, πρὸς τὰς ἑκ Διὸς ὥρας, νόμος της αναπλήρωσης, τελεολογική εξήγηση, θεωρία των τεσσάρων στοιχείων, αυτοχθονισμός.

* ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν είμαρμένος γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῆ κεράννυται. ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον, προσέταξαν Προμηθεΐ καὶ Ἐπιμηθεΐ κοσμησαί τε καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς πρέπει. Προμηθεῖα δὲ παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, «Νείμαντος δέ μου», ἔφη, «ἐπίσκεψαι»· καὶ οὕτω πείσας νέμει. νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπτεν, τοὺς δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμει· τοὺς δὲ ὠπλιζε, τοῖς δ' ἄοπλον διδοὺς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο δύναμιν εἰς σωτηρίαν. ἃ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἠμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν· ἃ δὲ ἠῤῥξε μεγέθει, τῶδε αὐτῶ αὐτὰ ἔσφωζεν·

καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν. ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος ἀϊστοθείη· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνάς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω· καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὄπλαῖς, τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀναίμοις. τὸν τευθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ ῥίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τροφήν ζῶων ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλισκομένοις ὑπὸ τούτων πολυγονίαν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν

θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν.

ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως

τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον

ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες

καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῆ κεράννυται.

ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον,

προσέταξαν Προμηθεῖ καὶ Ἐπιμηθεῖ

κοσμησαί καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις

ὡς πρέπει

Προμηθεᾶ δὲ παραιτεῖται

Ἐπιμηθεὺς

αὐτὸς νεῖμαι,

«Νείμαντος δέ μου», ἔφη,

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἦταν λοιπὸν κάποτε καιρὸς ποὺ υπήρχαν θεοί,

δεν υπήρχαν ὅμως θνητὰ ὄντα.

Καὶ ὅταν ἦρθε καὶ γι' αὐτὰ ὁ καθορισμένος ἀπὸ τὴ μοῖρα χρόνος γιὰ τὴ δημιουργία τους,

οἱ θεοὶ τὰ πλάθουν στὸ εσωτερικὸ τῆς γῆς,

αφοῦ ἔκαναν μείγμα ἀπὸ χῶμα καὶ φωτιά

καὶ ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα ἀναμειγνύονται με φωτιά καὶ με χῶμα.

Καὶ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φέρουν αὐτὰ στὸ φῶς,

διέταξαν τὸν Προμηθεᾶ καὶ τὸν Ἐπιμηθεᾶ

καὶ νὰ τὰ εφοδιάσουν καὶ νὰ μοιράσουν στὸ καθένα ιδιότητες, ὅπως ταιριάζει.

Ὁ Ἐπιμηθεᾶς ὅμως παρακαλεῖ τὸν Προμηθεᾶ

νὰ κάνει ὁ ἴδιος τὴ μοιρασιά.

«Καὶ μόλις ἐγὼ τελειώσω τὴ

«ἐπίσκεψαι»·

καὶ οὕτω πείσας νέμει.

νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ
τάχους προσῆπτεν,

τοὺς δ' ἀσθενεστέρους τάχει
ἐκόσμει·

τοὺς δὲ ὄπλιζε,

τοῖς δ' ἄοπλον διδοὺς φύσιν

ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο
δύναμιν εἰς σωτηρίαν.

ἃ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι
ἤμπισχεν,

πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν
ἔνεμεν·

ἃ δὲ ἠῤῥξε μεγέθει,

τῷδε αὐτῷ αὐτὰ ἔσωζεν·

καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν.

ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν
ἔχων

μή τι γένος ἀἴστωθείη·

ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν
διαφυγὰς ἐπήρκεσε,

πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν
ἐμηχανᾶτο

ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν

καὶ στερεοῖς δέρμασιν,

ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα,

μοιρασιά», εἶπε, «κάνε εσύ τον
ἐλεγκο».

Και, αφού έτσι τον έπεισε, κάνει τη
μοιρασιά.

Καθώς μοίραζε, λοιπόν, σε άλλα
έδινε δύναμη χωρίς ταχύτητα,

τα πιο αδύναμα όμως τα εφοδίαζε
με ταχύτητα·

και σε άλλα έδινε όπλα

και σε άλλα, επειδή έδινε φύση
χωρίς όπλα,

επινοούσε γι' αυτά κάποια άλλη
ικανότητα για τη σωτηρία τους.

Όσα δηλαδή από αυτά τα έκανε
μικρόσωμα,

τους προίκιζε με φτερά για να
πετούν ή με υπόγεια κατοικία·

και όσα έκανε μεγαλόσωμα,

με την ίδια ακριβώς ιδιότητα εξασφάλιζε τη
σωτηρία τους·

μοίραζε και τα άλλα
χαρακτηριστικά, κάνοντάς τα με
αυτόν τον τρόπο ισοδύναμα.

Και αυτά επινοούσε, γιατί πρόσεχε

μήπως κάποιο γένος αφανιστεί·

και αφού τα εφοδίασε σε
ικανοποιητικό βαθμό με τα μέσα
αποφυγής της αλληλοεξόντωσής
τους,

επινοούσε μέσα προστασίας για τις
μεταβολές του καιρού (που
προέρχονται) από τον Δία,

ντύνοντάς τα και με πυκνά
τριχώματα

και με γερά δέρματα,

ικανά να αντιμετωπίσουν την

δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα,
καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν

ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα

στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς
ἐκάστω·

καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς,

τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν
στερεοῖς καὶ ἀναίμοις,
τοῦντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας
ἐξεπόριζεν,

τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην,

ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ
ρίζας·
ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν

εἶναι τροφήν ζώων ἄλλων βοράν·

καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε,

τοῖς δ' ἀναλισκομένοις ὑπὸ τούτων
πολυγονίαν,
σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.

κακοκαιρία,
ἀλλὰ κατάλληλα καὶ γιὰ τὶς ζέστες,
καιόταν πηγαίνουν στὶς φωλιές
τους,

γιὰ νὰ χρησιμεύουν αὐτὰ τὰ ἴδια
(τὰ τριχώματα καὶ τὰ δέρματα) στὸ
καθένα

σαν στρώμα καὶ σκέπασμα καὶ
ταιριαστό καὶ δοσμένο ἀπὸ τὴ
φύση·

καὶ ἀκόμα βάζοντας γιὰ υποδήματα
σε ἄλλα οπλές

καὶ σε ἄλλα [τρίχωμα καὶ] δέρμα
σκληρό καὶ χωρὶς αἷμα.

Ἵστερα ἀπὸ αὐτὸ ἐξασφάλιζε
τροφές διαφορετικὲς γιὰ τὸ κάθε
εἶδος,

δηλαδή γιὰ ἄλλα χορτάρι ἀπὸ τὴ
γῆ,

γιὰ ἄλλα καρπούς δέντρων καὶ γιὰ
ἄλλα ρίζες·

σε ὀρισμένα μάλιστα (ἀπὸ αὐτὰ)
επέτρεψε

νὰ εἶναι τροφή τους ἡ σάρκα ἄλλων
ζώων·

καὶ σ' αὐτὰ ἔδωσε μικρὴ
γονιμότητα,

ἐνῶ σ' ἐκεῖνα ποὺ τρώγονταν ἀπὸ
αὐτὰ ἔδωσε μεγάλη γονιμότητα,
ἐξασφαλίζοντας σωτηρία γιὰ τὸ
εἶδος τους.

✳ ΣΧΟΛΙΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

⇒ **χρόνος:** ἐννοεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ χρόνου, τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, τὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ θεογονία, δηλαδή τὴ γένεση τῶν θεῶν.

Είναι χαρακτηριστικό πως στην αρχαιοελληνική μυθολογική σκέψη υπάρχει μόνον θεογονία, και όχι κοσμογονία, όπως σε άλλες μυθολογίες ή στην εβραιοχριστιανική Γένεση. Αντίθετα από τον Ησίοδο, που στη *Θεογονία* του αναφέρει, μετά τη δημιουργία των θεών, την ύπαρξη των ανθρώπων χωρίς να εξηγεί πώς πλάστηκαν και από ποιον, ο Πρωταγόρας μεταφέρει το κέντρο του ενδιαφέροντος στον άνθρωπο. Στον *μύθο* του, παρακολουθούμε τη διαδικασία με την οποία τα μεν ζώα "διαμορφώθηκαν", απέκτησαν δηλαδή το καθένα τις δικές του ιδιότητες, ο δε άνθρωπος απέκτησε τα χαρακτηριστικά εκείνα, τις *αρετές*, που συνιστούν τελικά την ανθρώπινη ουσία του.

⇒ **θνητά γένη:** τα θνητά πλάσματα, δηλαδή τα διάφορα είδη ζώων.

⇒ **ἐκ γῆς καὶ πυρός:** για τη γη, τη φωτιά, το νερό και τον αέρα ως τα τέσσερα στοιχεία από τα οποία δημιουργήθηκε το σύμπαν, δεξ Εισαγωγή

⇒ **ῥα** [η λέξη παράγεται από την ίδια ινδοευρωπαϊκή ρίζα από την οποία στα αγγλικά παράγεται η λέξη year, το έτος]:

α) ορισμένος χρόνος, χρονική περίοδος που ορίζεται από τους φυσικούς νόμους, περίοδος του έτους, του μήνα, της ημέρας·

β) εποχή του έτους [οι αρχαίοι Έλληνες διέκριναν τρεις εποχές του χρόνου: το *ἔαρ*, δηλαδή την άνοιξη, το *θέρος*, δηλαδή το καλοκαίρι, και τον *χειμῶνα*, ενώ την *ὀπώραν*, το φθινόπωρο, τη θεωρούσαν μάλλον ως ακμή του καλοκαιριού]· η ακμή του έτους· μέρος της ημέρας ή του ημερονυκτίου. Επειδή η λέξη χρησιμοποιόταν ιδιαίτερα για να δηλώσει την καλύτερη εποχή του χρόνου, κατέληξε επίσης να σημαίνει, όπως η λέξη *καιρός*, την κατάλληλη ώρα, τη σωστή στιγμή, όπως ακόμα και την καλή στιγμή της ζωής του ανθρώπου, δηλαδή τη νεότητα. Στη μυθολογία, οι *Ῥρες*, κόρες του Δία και της Θέμιδος, ήταν τρεις: η Ευνομία, η Δίκη και η Ειρήνη, προστάτευαν δε τις εποχές του έτους και τους καρπούς κάθε εποχής, και θεωρούνταν αιτίες της ωριμότητας και της τελειότητας όλων των φυσικών πραγμάτων, κυρίως δε της ακμής και της ομορφιάς του ίδιου του ανθρώπου.

* ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

✦ «Ἦν γάρ ποτε χρόνος»

Είναι ο συνηθισμένος τρόπος έναρξης των μύθων. Ο συγκεκριμένος είναι μάλλον δημιούργημα του ίδιου του Πρωταγόρα και προέρχεται από το

έργο του «Περί της εν αρχή καταστάσεως» ή από ένα σύγγραμμα του σοφιστή Πρόδικου.

✦ «χρόνος»

Ο Πρωταγόρας αναφέρεται στην αρχή του χρόνου, στην αρχή της δημιουργίας, μετά τη θεογονία. Η αρχαία μυθολογία αναφέρεται μόνο στη θεογονία και όχι στην κοσμογονία, όπως η εβραιοχριστιανική Γένεση. Ο Πρωταγόρας μετατοπίζει το ενδιαφέρον στον άνθρωπο, σε αντίθεση προς τον Ησίοδο που στη «Θεογονία» αναφέρεται στη δημιουργία των θεών.

✦ «θνητὰ γένη»

Αναφέρεται σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς μεταξύ των οποίων και ο άνθρωπος. Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει ότι όλα τα είδη εμφανίστηκαν ταυτόχρονα μετά τους θεούς.

✦ «καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν»

Το «καὶ» καταδεικνύει ότι οι θεοὶ δεν ήταν άναρχοι, αφού υπήρχε και γι' αυτούς χρόνος γέννησης. Αυτό συμφωνεί με τις θεογονίες, στις οποίες δεν αναφέρεται ο Πρωταγόρας αφού το ζητούμενό του είναι ο άνθρωπος. Υπήρχαν και άλλοι που υποστήριζαν ότι οι θεοὶ δεν έχουν αρχή και τέλος.

✦ «εἰμαρμένος»

Πρόκειται για τη μοίρα, κάτι προκαθορισμένο. Δεν είναι μια θεϊκή βούληση και επιλογή, αλλά κάτι ανώτερο από τους θεούς. Καθορίζει την πορεία των πάντων αναγκάζοντας και τους θεούς να την υπακούν. Για την **εἰμαρμένη** μίλησαν ο Ηράκλειτος και οι Στωικοί.

✦ «ἔνδον γῆς»

Στη φράση υπόκειται συμβολισμός, αφού γίνεται αναφορά στη δοξασία για τη Μητέρα-Γη, που γέννησε όλα τα θνητά όντα.

✦ «ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείξαντες καὶ τῶν ὄσα πυρὶ καὶ γῆ κεράννυται»

- ◆ Τη δημιουργία του ανθρώπου από χώμα υποστηρίζει και η Παλαιά Διαθήκη.

- ◆ Ο φιλόσοφος Παρμενίδης υποστήριζε τη δημιουργία του κόσμου από την ανάμειξη δύο στοιχείων: της γης και της φωτιάς.

- ◆ Ο Εμπεδοκλής υποστήριζε την προέλευση των πάντων από την ανάμειξη της γης και της φωτιάς, μαζί με τα στοιχεία που μπορούν να αναμειχθούν με αυτά, δηλαδή και του νερού και του αέρα. Κοντά σε αυτή την άποψη βρίσκεται και ο Πρωταγόρας.

✦ «Προμηθεύς»

Γιος του Τιτάνα Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης ή της θεάς Θέτιδος, στον πόλεμο των θεών με τους Τιτάνες βοήθησε το Δία, επιθυμώντας μια δικαιότερη διακυβέρνηση από αυτή του Κρόνου. Το όνομά του σημαίνει «αυτόν που σκέφτεται πριν να ενεργήσει». Μεγάλος ευεργέτης του ανθρώπινου γένους:

- ◆ προσέφερε στους ανθρώπους τη γραφή, την ανάγνωση και την αριθμητική,

- ◆ δάμασε τον ταύρο και έζεψε το άλογο στην άμαξα

- ◆ κατασκεύασε πλοίο

- ◆ έδωσε στους ανθρώπους φάρμακα.

Έτσι, το ανθρώπινο γένος εισήλθε στην εποχή της προόδου, του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού. Ο Δίας τιμώρησε τον Προμηθέα και ανέθεσε στον Ήφαιστο να τον καρφώσει στον Κάυκασο. Αργότερα, ελευθερώθηκε από τον Ηρακλή και έγινε δεκτός στον Όλυμπο.

✦ «Επιμηθεύς»

Αδελφός του Προμηθέα. Το όνομά του σημαίνει «αυτόν που σκέφτεται αφού ενεργήσει», δηλαδή τον μη προνοητικό. Όταν ο Προμηθέας έδωσε στους ανθρώπους τη φωτιά και την έντεχνο σοφία ο Δίας εξοργίστηκε μαζί του και θέλησε να τιμωρήσει τους ανθρώπους. Ο Ήφαιστος έφτιαξε με εντολή του μια σαγηνευτική γυναίκα, την Πανδώρα, στην οποία οι θεοί έδωσαν ως γαμήλιο δώρο ένα κουτί που περιείχε όλα τα δεινά του κόσμου. Ο Επιμηθέας παντρεύτηκε την Πανδώρα. Αυτή άνοιξε το κουτί,

παρά την διαταγή του Δία, και όλα τα κακά ξεχύθηκαν στον κόσμο, πλην της ελπίδας. Θυγατέρες του Επιμηθέα από την Πανδώρα ήταν η Πρόφαση και η Μεταμέλεια.

✦ **«προσέταξαν Προμηθεΐ καὶ Ἐπιμηθεΐ κοσμήσαι τε καὶ νεΐμαι δυνάμεις ἑκάστοις»**

Οι θεοὶ ἔπλασαν τα ὄντα σε πολύ γενικές γραμμές και ανέθεσαν στους δύο Τιτάνες ὅλα τα υπόλοιπα. Τέτοιες αδυναμίες δεν πρέπει να προβληματίζουν σε μύθους που αποσκοπούν σε μια συμβολική αποτύπωση σκέψεων και κυρίως κάποιου ηθικού διδάγματος.

✦ **«Νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχύν... τῷ γένει πορίζων»**

Στο χωρίο αυτό ο Πρωταγόρας προβαίνει σε μια λεπτομερή και παραστατική περιγραφή της κατανομῆς ὅλων των ιδιοτήτων στα διάφορα εἶδη. Ὅλα τα χαρακτηριστικά κατανέμονται ἀπὸ τον Επιμηθέα με την πρόθεση να ισοσκελίζουν κάποια αδυναμία τους με κάποια αδυναμία τους και ἔτσι να μην εξαφανίζονται. Ὡς ἐδῶ ο Επιμηθέας λειτουργεῖ δίκαια, προνοητικά και οργανωμένα.

✦ **«εἰς σωτηρίαν-ἔσωζεν-μή τι αἰστωθείη-σωτηρίαν τῷ γένει»**

Ο Πρωταγόρας χρησιμοποιεῖ μεγάλο ἀριθμὸ φράσεων που καταδεικνύουν την κύρια φροντίδα του Επιμηθέα: να εξασφαλιστεῖ η σωτηρία ὅλων των ειδῶν.

Απὸ υφολογική ἀποψη, ὑπάρχει μια ποικιλία στα ρήματα που χρησιμοποιεῖ ο Πρωταγόρας για να περιγράψει τη διανομή των ιδιοτήτων (*προσῆπτεν, ἐκόσμει, ὄπλιζε, ἐμηχανᾶτο, ἐπήρκεσε διαφυγᾶς, ἐξεπόριζεν κ.ά.*), με την οποία:

- ◆ στολίζει το κείμενό του
- ◆ δημιουργεῖ μια ἐξοχη εικόνα που γοητεύει τον ακροατή
- ◆ φανερώνει ὅλες τις λεπτές αποχρώσεις στις προθέσεις του Επιμηθέα.

Πιο συγκεκριμένα:

◆ ἀλλοῦ το ρῆμα υποδηλώνει την ἀπλή τοποθέτηση κάποιων χαρακτηριστικῶν: *προσῆπτεν, ἔνεμεν, ἐξεπόριζεν.*

- ◆ ἀλλοῦ προσδίδει διαστάσεις καλλιτεχνικής δημιουργίας: *ἐκόσμει.*

- ◆ αλλού καταδεικνύει την προσπάθεια εξοπλισμού των ειδών: *ὄπλιζε*
- ◆ αλλού δείχνει την προνοητικότητα του Επιμηθέα: *έμηχανάτο*,
- ◆ αλλού ανάγει την εργασία σε έργο σωτηρίας των ειδών: *ἔσωζεν, ἐπήρκεσε διαφυγάς*,
- ◆ αλλού προβάλλει την προσπάθεια τήρησης της ισότητας: *ἐπανισῶν ἔνεμεν*.

Τα παραπάνω αναδεικνύουν τον Πρωταγόρα σε δεινό χειριστή του λόγου.

✧ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ

✦ Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ανάπτυξης και σύντομης απάντησης)

1. Ἦν γάρ ποτε χρόνος: Ποια είναι η λειτουργία της φράσης στη δομή του λόγου¹⁵ ;
2. Τι υπήρχε πριν από τη δημιουργία των θνητών όντων;
3. Ο Πρωταγόρας αξιοποιεί στο μύθο αρχέγοντες αντιλήψεις για τη Γη -Μητέρα και για τον αυτοχθονισμό¹⁶ . Να εντοπίσετε τις αντιλήψεις αυτές στο κείμενο και να εξηγήσετε τη σημασία τους για το μύθο. Θα σας βοηθήσουν οι γνώσεις σας από τη μυθολογία για τη θεοποίηση της Γης και ο μύθος του Κάδμου για τους «Σπαρτούς» (Καδμείους) Θηβαίους¹⁷ .
4. ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν -τυποῦσιν αὐτὰ θεοί: Νομίζετε ότι οι απόψεις αυτές έρχονται σε αντίθεση με τη θέση του Πρωταγόρα *περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὔθ' ὡς εἰσὶν οὔθ' ὡς οὐκ εἰσὶν οὔθ' ὅποιοί τινες ἰδέαν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι ἢ τ' ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου*¹⁸ ; (Να συμβουλευτείτε και την εισαγωγή του βιβλίου σας σ. 25).
5. Από ποια στοιχεία δημιουργούν οι θεοί τα θνητά όντα; Ποιες κοσμολογικές αντιλήψεις φαίνεται να ακολουθεί ο Πρωταγόρας¹⁹ ;
6. Ποιο ρόλο διαδραματίζει η μοίρα (*είμαρμένη*) στην ενότητα και πώς εξηγείται αυτός²⁰ ;

7. Με ποιες ιδιότητες - δυνάμεις εξόπλισε τα ζώα ο Επιμηθέας και από ποιους κινδύνους τα εξασφάλιζαν αυτές²¹ ;
8. Να δείξετε ότι ο μύθος του Πρωταγόρα εξηγεί τελεολογικά²² το νόμο της αναπλήρωσης²³ .

* ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ

¹⁵ Η φράση, τυπική αρχή παραμυθιού, αποτελεί μέρος του σκηνικού. Τα καθαυτό μυθολογικά στοιχεία αποτελούν εξωτερική διακόσμηση που περιβάλλει την εξήγηση του Πρωταγόρα για τη δημιουργία του ζωικού βασιλείου και του ανθρώπου.

¹⁶ **Αυτοχθονισμός:** πεποίθηση ότι ορισμένες φυλές ξεφύτρωσαν από τη γη αυτή που ύστερα έκαναν πατρίδα τους.

¹⁷ **γῆς ἔνδον:** Υπόκειται η αντίληψη για τη γη ως μητέρα στα σπλάχνα της οποίας δημιουργούνται οι νέοι οργανισμοί και η αντίληψη του αυτοχθονισμού. Έδινε αίσθημα προνομιακής σχέσης με την πατρίδα και ευγενικής καταγωγής. Ο μύθος του Κάδμου που έσπειρε τα δόντια του δράκου από τα οποία φύτρωσαν οι πάνοπλοι Καδμείοι απηχεί μια τέτοια αντίληψη. Οι Αθηναίοι υπερηφανεύονταν ότι ήταν αυτόχθονες, πρβλ. Θουκυδίδη Έπιτάφιος II, 36 (οί αυτοί αιεί οικόουντες).

¹⁸ Μερικοί θεωρούν ότι υπάρχει αντίθεση. Όμως πρόκειται για μύθο, στον οποίο η παρουσία των θεών έχει αλληγορική έννοια. Ο Δίας είναι ο λόγος, η λογική, δηλαδή η νομοτέλεια που διέπει τη φύση, οι άλλοι θεοί είναι τα όργανα της νομοτέλειας, η οποία ρυθμίζει τις σχέσεις των όντων, εξισορροπεί τις ελλείψεις τους. Έπειτα, όπως φαίνεται και από τη συνέχεια του μύθου, ο Πρωταγόρας ενδιαφέρεται μάλλον για την εξήγηση της γένεσης του θρησκευτικού συναισθήματος παρά για το θέμα της ύπαρξης των θεών. Πάντως δεν υποστηρίζει ότι οι θεοί είναι αιώνιοι, αντίθετα, όπως αφήνει να εννοηθεί, δημιουργήθηκαν και αυτοί (και τούτοις) και απλώς υπήρχαν πριν από τα θνητά γένη.

Αν η θέση του Πρωταγόρα χαρακτηριστεί στην ίδια την ερώτηση ως αγνωστικιστική, θα πρέπει να προηγηθεί η εξήγηση του όρου **αγνωστικισμός:** η θεωρία σύμφωνα με την οποία η γνώση της ουσίας των πραγμάτων είναι αδύνατη· ο αγνωστικιστής παίρνει επιφυλακτική ή

ουδέτερη στάση απέναντι στα μεταφυσικά προβλήματα, όπως το πρόβλημα του θεού).

¹⁹ Από γῆ και πῦρ. Φαίνεται να ακολουθεί τον Εμπεδοκλή και τον Παρμενίδα, βλ. και εισαγωγή διδακτικού βιβλίου, σ. 15.

²⁰ Στο μύθο του Πρωταγόρα η είμαρμένη αναφέρεται δύο φορές: χρόνος είμαρμένος (2η ενότητα) και είμαρμένη ημέρα (3η ενότητα). Είναι στοιχείο του μύθου, που προσδιορίζει χρονικά την εξέλιξη. Εκφράζει «το πλήρωμα του χρόνου», το πέρασμα από μία εποχή σε άλλη, από μια μορφή ζωής σε άλλη, που ούτε στιγμιαίο είναι ούτε αυτόματο. Αν αφαιρέσουμε το περίβλημα του μύθου από την αφήγηση του Πρωταγόρα, σημαίνει ότι το πέρασμα σε άλλο στάδιο γίνεται κάτω από την πίεση της ανάγκης για επιβίωση ή καλύτερευση της ζωής.

²¹ Ο Επιμηθέας εξόπλισε τα ζώα: με όπλα για να προλάβει την αλληλοεξόντωση, με διάφορα μέσα προφύλαξης για τις εποχές του έτους, με ποικιλία διατροφής και πολυγονία ή ολιγογονία για να εξασφαλιστεί η διαίωσιση.

²² **Τελεολογικός** < τέλος (= σκοπός).

²³ **Νόμος της αναπλήρωσης**: αρχή που ισχύει και στη φύση, σύμφωνα με την οποία μία αδυναμία -ενός ζώου π.χ.- αναπληρώνεται από μία ικανότητα. Η εξήγηση είναι εδώ τελεολογική, δηλαδή οι διάφορες ιδιότητες και χαρακτηριστικά των ζώων εξηγούνται από το σκοπό (**τέλος**) για τον οποίο πλάστηκαν, ή, απλούστερα, από τη λειτουργία που επιτελούν. Στη φύση όλα έχουν, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, ένα σκοπό. Δεν ισχυρίζεται το ίδιο για την ιστορία.

* Λεξιλογικές - Σημασιολογικές ασκήσεις

1. **πῦρ, γῆ**: Να χρησιμοποιήσετε τα ουσιαστικά ως πρώτο συνθετικό σε δέκα σύνθετα (βλ. Γραμματική της αρχαίας ελληνικής, ΟΕΔΒ, § 414).

2. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α με τις συνώνυμές τους που δίνονται στη στήλη Β.

Στήλη Α	Στήλη Β
1. κατάγειος	1. αποδίδωμι

2.	κεράννυμι	2.	ίκετεύω, παρακαλώ
3.	νέμω	3.	άμφιέννυμι
4.	προσάπτω	4.	ύπόγειος
5.	άμπίσχω	5.	μείγνυμι
6.	ίσχύς	6.	μερίζω
7.	μηχανῶμαι	7.	ίσχυρός, πυκνός
8.	παραιτοῦμαι	8.	δύναμις, σθένος
9.	στερεός	9.	έπινοῶ